

deat Chrysostomum, hom. 6 in Matth.; rideat Hilari-um, lib. 4 de Trin.; rideat Basil., hom. de Hum. Christ. Gener.; rideat Idacium ad Varim, rideat Hieronymum aut Hieronymo æqualem ætate auctorem, Ps. 21; rideat Augustinum, aut vetustum certè, quisquis est, auctorem lib. de Mirabilibus sacra Scriptura; rideat Isidorum, Bedam, et Strabum, ut alios non nominem, quos liberiore fortassè impudentiã ridebit. Hi enim omnes reges fuisse credunt, et illo psalmi loco fidem faciunt. Non quod credant reges fuisse Tharsis; sed quod reges Tharsis pro quibusvis Gentium regibus, quasi exempli loco à Davide positos putent, ut Tertullianus exemplis etiam Scripturarum docet, eodemque sensu Ecclesia in festo Epiphaniæ illum psalmi locum usurpat. Solum enim sepè, quæ de unâ personâ dicta sunt ad aliam propter similitudinem non ignoranter, sed prudenter accommodare. Nec enim ignorat quod scriptum est, Luc. 10, 42: *Maria optimam partem elegit*, non de Mariâ Christi matre, sed de Mariâ Lazari sorore dictum esse; tamen ad Christum matrem in ejus festo prudenter accommodat, quia et ipsa Mariâ est, et verè optimam partem elegit. Præterquam quod Ecclesia Magos fuisse reges non certè et catholici fide, sed probabili opinione credit. Licet enim christiano poetæ patrum nostro-rum memoriã salvâ religione dicere: *Nec reges, ut opinor, erant*. Licet multis nostro tempore catholicis et eruditissimis theologis idem scribere, suamque opinionem, non ut ille risu, sed magnis argumentis confirmare; non fuisse evangelistam silentio nomen regum, si reges fuissent, præteritum; cum id ad honorem adorandi Christi magnoperè pertineret; majore apparatus excipiendus ab Herode reges à rege. Ista non non ignoramus, et malumus tamen credere fuisse reges; non illos quidem Persarum nobilissimos, sed tamen principes qui regum aut regulorum nomen mererentur, sicut ille Joan. 4, 46, 49, et sicut amici Job, qui ad consolandum eum venerant, Tob. 2, 15, reges appellauerunt, et ut Marcus, c. 6, 14. Herodem magni Herodis filium regem appellavit, cum non rex, sed tetrarcha esset Galilææ, Matth. 14, 1, et Luc. 5, 1. Certè poeta Juvencus primores gentis suæ, et proceres appellat. Conjecturæ sunt, quod ab Oriente usque veniant; unde privati profectio philosophi tam longo suscepto itinere non venissent; quod regem natum adoraturi; quod facere soli principes solent; quod thesauros habuerint, vers. 11; quod ab Herode simul ut venerunt comprehensi non sint, et in cruce acti; quod ipse Herodes dicat se quoque adorandi causâ, cum ubi sit intellexerit, iturum esse. Simulatè; quis neget? tamen veritatem certè simulabat, quasi omnes reges deberent, Magorum exemplo, novum regem adorare; quod privati homines nunquam ausi fuissent coram tyranno profiteri, legitimum Judæorum regem natum esse. At cur evangelista reges non appellavit? Cur auctor libri Job amicos ejus reges non appellavit? Tobia verò libri auctor appellat? Si alius evangelista illam eandem scripsisset historiam quam Joannes, c. 4, 46, scripsit, illum fortassè, quem Joannes regu-

lum vocat, alio nomine vocavisset. Neque ratio querenti omnino deerit, cur Matthæus Magos potius quam reges, cum utrumque essent, appellaverit. Voluit enim tacitè rationem reddere, cur ex stellâ Christum natum esse cognovissent. Hoc enim Magorum non regum fuit.

De numero minùs constat. Hic etiam ridet nos hæreticorum interpres, quod tres fuisse credamus, inde in errorem ducti, quod tria fuerint munera, quasi singuli singula, non cuncti cuncta communiter obtulerint. Ipse quatuordecim fuisse nescio apud quem auctorem legerit, certè non nisi apud Catholicos legit, unde potuit facillè cognoscere nos non certò fuisse tres, sed probabiliter credere. Auctor operis Imperfecti ex apocryphâ quâdam scripturâ, quam suo tempore nomine Seth exiitisse dicit, duodecim fuisse tradit. Strabus plures tantum fuisse ex modo loquendi evangelistæ colligit. Communis non solum vulgi, sed veterum etiam auctorum opinio est fuisse tres, Augustini, serm. 29 et 55 de Tempore, Leonis, serm. 1, 4, 5, 6, 7, 8, de Epiphaniâ, Ruperti in commentariis; eaque multò est cæteris probabilior. Illud enim certum est plures fuisse, cum evangelista numero semper multitudinis Magos appellet, et probabile est plures fuisse duobus, quia non duai, ut vocat, sed plurali usus est numero. Fuisse autem tres, etsi non certè, tamen probabili conjecturâ ex donorum numero colligitur. Credibilis enim est diversa quam eadem omnes munera dedisse, quod id magis sit usitatum, et gratius accipientibus, honorificentius dantibus esse soleat. Certè hæc opinio aliqua; aliæ nullâ ratione probari possunt.

Unde autem venerint, quæ tertia erat questio etsi magnâ ex parte evangelista declaravit, relictis tamen est diversis opinionibus locus. Multi enim veteres auctores ex Arabiâ venisse putant. Justinus in Tryphone, Tertullianus adversus Judæos, et lib. 5 contra Marcionem; Cyprianus in serm. de Stellâ et Magis, Epiphanius in Epitome. Nec tamen ex occidente, ut hæreticus putat, orientem fecerunt. Est enim Arabia ad Palestinam inter orientem et meridiem; et solent regiones mediæ nunc orientales, nunc meridionales, dicta est, Matth. 12, 42, et Luc. 11, 51. Moti sunt non immeritò hi auctores prophetiâ Davidis, Psal. 71, 10: *Reges Arabum et Saba dona adducent*. Ipsa quoque munera patriam prodant. Nam Arabiam totam auro et Sabæorum regionem thure odoribusque abundare adeò certum est, ut his ipsis rebus eæ regiones apud poetas celebrentur. Alii Chaldaeos fuisse dicunt, quod aliquando Chrysostomo placuit. Scribit enim, quod mirum est, à Septentrione venisse. Idemque Strabus auctor Glossæ quam vocant Ordinariæ; et nonnulli nostro tempore viri sanè eruditissimi sententiarum potissimum est argumentum, quod neque ex Perside, neque ex Arabiâ tredecim dierum spatio venire potuissent. Horum ego minimè assentior opinioni. Nam etsi Chaldaeam mediam inter septentriones et orientem esse scio, tamen conclusivo Scripturæ

est ut septentrionalis appelletur. Notæ sunt illæ prophetarum voces, Chaldaeam significantes; *Ab aquilone pandetur omne malum*, Jer. 1, 14, et 4, 6, et 23, 9. Communis mihi placet opinio ex Perside venisse; et quia plures habet auctores, Chrysostomum, hom. 7, Auct. Operis Imperfecti, hom. 2; Cyrillum Alex., lib. 4 in Isaiam, Juvencum poetam, Theophylactum, et omnes ferè posteriores; et quia nomen ipsum Magorum Persicum est; et quia evangelista dicit ab Oriente venisse, et quia Persicos præ se mores ferunt. Reges enim adorare, et non sine munere adire Persica lex erat, ut omnes ejus gentis scriptores tradunt. Quo autem modo tredecim diebus venire potuerint, paulò post explicabimus.

Quarta superest questio, quandonam venerint, et quando profecti sint; duas enim has partes questio habet. Epiphanius duobus post natum Christum annis venisse affirmat, et omni ope contendit, hæc. 50 et 51, propter illa verba, vers. 16: *Occidit omnes pueros à bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis*. Idemque ante eum Eusebius Casariensisensis ex ejus apparat Chronico. Multò verior est Ecclesiæ sententiâ decimo tertio die post natum Christum venisse; quod veteres etiam auctores tradiderunt, Augustinus, serm. 1, 2 et 5, de Epiphaniâ, Leo octo sermonibus. Certè illud constat non multis post diebus advenisse. Hoc enim Evangelista significat, cum dicit: *Cum natus esset Jesus, ecce Magi venerunt*. Nam et connexio verborum, et particula illa, *ecce*, indicat post Christi natalem statim Magorum adventum secutum fuisse, ut Gen. 29, 9: *Adhuc loquebantur, et ecce Rachel veniebat cum ovibus patris sui*, et Genes. 24, 15: *Neciam intra se verba compleverat et ecce Rebecca egrediebatur*; et quia certum est, Joseph et Mariam non mansisse in Bethlehem supra quadraginta dies purificationis, qui ex lege præscripti erant; Levit. 12, 2. Statim enim venerunt in Jerusalem et sisterent eum Domino, Lucae 2, 22, et statim reverterant in Galilæam, vers. 39. Magi autem Christum in Bethlehem invenere, Matth. 2, 9, ergo ante quadagesimum à natali diem Magi venerunt. Quod enim Epiphanius ait, Joseph et Mariam, singulis annis eo die ex Ægypto in Bethlehem venire consuevisse; cumque post duos annos redissent, Magos eos invenisse: mirum videri potest tam eruditò viro in mentem venire potuisse: quis enim credat Joseph et contra naturalem charitatem, et contra mandatum Dei, Matth. 2, 15, infantem in illum ipsum locum, ubi à tyranno quæri sciebat, reducturum fuisse? cum etiam mortuo tyranno, et à Deo admonitus ut reverteretur, ausus non fuerit in Judæam redire; sed in Galilæam diverterit, vers. 22. Aliquod etiam est argumentum, quod Joseph et Maria adeò incommode in Bethlehem habitii fuerint, ut credibile non sit diu jacente in præsepi Christo eos manere voluisse. Quando ergo ex patriâ profecti sunt? Quidam duobus ante natalem Christi annis profectos putant iisdem impulsu verbis, vers. 16, à bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis. Ad quam sententiâ auctor Operis Imperfecti, hom. 2, et

Augustinus, serm. 7, de Epiphaniâ, accedere videntur. Mihi verò incredibile videtur, magos duos integros annos in itinere posse, etiam si totum terrarum orbem pedibus peragrassent. Nam nostrâ ætate Magellanius duobus annis multis superatis impeditis, in multivâ diu locis commemoratis à navi totum circum orbem terræ navigavit. Aiunt quidam stellam quidem ante duos annos Magis apparuisse; non tamen statim profectos fuisse eos; prius disputandum fuisse diu quid stella portenderet, re verò exploratâ, adornandam profectionem. Hoc etiam postea, cum de stellâ agemus, refutabimus. Fingamus tamen ita esse, nimis adhuc longum erit tempus. Mihi Augustini sententiâ valdè placet, serm. 32, de Tempore, eos non nisi nato jam Christo ex patriâ discessisse. Hanc enim vim habet: *Vidimus stellam ejus in Oriente*, id est, quæ natum significabat. Cum autem decimo tertio post die credantur adorasse; reliquum est non ultra octo aut novem dies in itinere posse. Nec enim eodem die, quod stellam viderunt, discessisse credendum est, et Jerosolymis, dum Herodes eos interrogat et Scribas et sacerdotes consulit, duos ut minimum mansisse dies valdè est verosimile. Quo magis mirum est eos tantillo tempore ex Perside usque venire potuisse. Duæ tamen res admirationem tollent; altera quod credibile sit eos non ex ultimis, sed ex proximis Persarum finibus venisse, qui ab Jerusalem vix ultra duca atas leucas distare reperuntur. Altera, quod verosimile sit camelis usos esse, qui quavis onerati quadraginta quovis leucas conficere videntur. Nam quod Remigius vult divinâ id factum virtute, ut fieri potuissent credendum est, ita factum fuisse non est necessarium, nisi propter.

JEROSOLYMA. Mirum cur Jerosolymam venerint, cum in Bethlehem ab stellâ ducerentur. Sunt, qui putent stellam propè Jerosolymam disparuisse, ut Magi natum regem in urbe regiâ nuntiarent, non Judæi ignorare possent quod Gentium testimonio didicissent. In quâ sententiâ Ambrosius est, lib. 2 in Lucam, c. 2, et August., serm. 50, 51, et 55, de Tempore, et Chrysostomus, hom. 7 in Matth.; Basil., in hom. de hum. Christi Gen.; Theophylact., Bern. in Sentent. Quod eò est probabilius, quod Jerosolymitani stellam non viderint, nec enim evangelista videtur prætermisisse fuisse. Quòd si non disparuissent, omnes ubique eam vidissent. Id etiam indicat evangelista, vers. 9: *Qui cum audissent regem, obierunt, et ecce stella quam viderant in Oriente de antecebat eos, usque dum venissent stare supra ubi erat puer*. Quasi dum Jerosolymam, non vidissent, et simulatque inde discessissent, iterum videre cepissent. Bernardus existimat prius Magos Jerosolymam venire voluisse, ut de nato interrogaret regem, ideòque stellam sese occultasse; ut qui humanum querebant consilium, divinum amitterent decem. Mihi non tam eorum curiositate, quam divino consilio factum videtur, ut Jerosolymam venerint; partim ut Judæi inexcusabiles essent, ut Hieronymus ait: partim ut prius à gentibus, quam à Judæis Christus rex natus annuntiaretur; ne Judæorum

madveritum, ut Matth. 16, 21, et 20, 18 et 21, 15, 25, 45. Sunt qui dicant principes sacerdotum appellari omnes, qui summi aliquando fuissent sacerdotes; erant enim anni et venales, Joan. 11, 49, et 18, 15, ex quo Pompeius urbem expugnauerat, et vestem sacerdotalem in suam, populique Romani potestatem redegerat, ut Iosephus scribit, lib. 18 Ant. c. 6, et Eusebius, lib. 1 Hist. eccles., c. 6. Ita Chrysost. et Euthym., infra, c. 26, 5, et Theophylact. interpretantur Marcum 14, quorum opinio inde refellitur, quod antiquam anni essent summi sacerdotes, cum ea dignitas non ante finem vite finiretur, plures tamen principes sacerdotum dictos legimus, 2 Par. 56, 14. Unus ergo erat, et multi. Unus summus, qui absolutè princeps sacerdotum, aut pontifex vocabatur. Multi qui erant capita familiarum sacerdotialium, ut apparet, 1 Par. 15, vers. 6, usque ad 12, et c. 24, 6. Vocat ergo Herodes sacerdotes, quia eorum erat officium de lege respondere, Mal. 2, 7, non omnes, quia infinitus fuisset numerus; sed principes, qui et pauciores et doctiores erant; et quia erant ex numero Sanhedrim ordinariam iudicium; et quasi consilarii, ut intelligitur 1 Par. 25, 4; Matth. 26, 5; Marci 11, 18; Act. 4, 26, et nullis aliis locis, ubi sine principibus sacerdotum nullum concilium cogitur.

ET SCRIBAS POPULI. Scribæ propriè erant publici notarii quorum officium erat non solum publica instrumenta conficere, sed etiam sacras Scripturas in corrupta servare, earumque sensum interpretari, ut constat 4 Reg. 22, 8, 9, 10 et 1 Esdr. 7, 10, 11, et Matth. 7, 29, et 17, 10, et 23, 2, et 1 Cor. 1, 20. Itaque idem *scribæ*, id est, legis periti vocabantur; Luc. 7, 50, et 11, 46. Non item *scribæ* legislatores, ut quidam putant. Horum enim major erat dignitas. Quomodo apud Græcos grammatici primum dicti sunt, qui litteras noverant, id est, legere et scribere; deinde qui auctores corrigebant, et interpretabantur; qui in omnibus questionibus, quæ de historiis, fabulis, auctorum sensu incidebant, iudices erant. Theophylactus ideò ab Herode etiam vocantur, et quia pars magna concilii erant, Marci 14, 55, et 15, 1; Lucæ 22, 66.

UNI CHRISTUS NASCERETUR. Hebraismus, id est, ubi nasciturus esset.

VERS. 6. — ET TU BETHLEHEM. Hunc locum dissensio que primâ specîe magna videtur esse inter Evangelistam atque prophetam, difficilem facit. Quatuor autem rebus videntur dissidere. Quòd evangelista dicat, et tu, Bethlehem, terra Juda; propheta verò, et tu, Bethlehem Ephrath; quòd evangelista; Nequaquam minima es; propheta, minima es ut sis; quòd evangelista,

VERS. 6. — ET TU BETHLEHEM, etc. Sic locus ille Michæe, 5, 2, profertur à scribis, ut pro Ephrathà posuerint terra Juda, et pro minima es, nequaquam minima es. Scribæ et Pharisæi explicare maluerunt quod sentit propheta, quam sensum ejus suboscuro reddere. In Hebræo, et in Septuaginta dicitur negatio: sic habet propheta: Et tu, Bethlehem Ephrath, que alio nomine vocaris Ephraim, cum esset altera Bethlehem in tribu Zabulon: Parvulus est, Matth. 2, nequaquam minima es. Sunt qui ob eam rationem hunc locum à Judæis corruptum velint; alii legunt per interroga-

tionem, nemquid parvulus es? Isidorus, lib. 1 contra Judæos, c. 11. Sic tamen commodè potest explicari, licet sis exigua civium numero, ex te tamen dux magnus oriatur, nec dignitate parva es. In millibus Juda, in oppidis Juda; Matth. 2: In principibus Juda, vox Hebræa utroque modo verti potest. Idem est Bethleem esse in principibus, et in millibus exiguum comparatè eo sensu dicere, צָרַר, sed, כָּטַר, ut Genes. 50, 15; Isai. 7, 15. Credo ego hujus rei explicationem ex aliâ questione pendere, an hæc verba sint sacerdotum

tionem, nemquid parvulus es? Isidorus, lib. 1 contra Judæos, c. 11. Sic tamen commodè potest explicari, licet sis exigua civium numero, ex te tamen dux magnus oriatur, nec dignitate parva es. In millibus Juda, in oppidis Juda; Matth. 2: In principibus Juda, vox Hebræa utroque modo verti potest. Idem est Bethleem esse in principibus, et in millibus exiguum comparatè eo sensu dicere, צָרַר, sed, כָּטַר, ut Genes. 50, 15; Isai. 7, 15. Credo ego hujus rei explicationem ex aliâ questione pendere, an hæc verba sint sacerdotum

et scribarum an evangelistæ. Nonnulli enim interpretes evangelistæ esse putant, qui haud scio quomodo explicare questionem possent; sed eos connexio contextusque verborum videtur redarguere. Sunt ergo sacerdotum verba ab evangelistâ fideliter recitata. Quare sic existimo evangelistam non verba prophetæ; sed sacerdotum scribarumque interpretationem recitare voluisse; quæ ejusmodi fuit: Et tu, Bethlehem Ephrath, id est, terra Judæ. Hæc enim Bethlehem olim Ephrathâ vocata fuerat. Genes. 35, 16, 19, et 48, 7. Quia ergo alia erat Bethlehem in tribu Zabulon, Josue 19, 15, et Jud. 12, 8, quæ Ephrathâ non cognominabatur, addidit Propheta hoc epithetum, ut hanc Bethlehem, ab illâ distingueret; sacerdotes verò epithetum prophetæ, alio clariore epitheto explicare voluerunt; Et tu, Bethlehem Ephrathâ, id est, quæ est terra Judæ, non Zabulon; ut doceant sensum prophetæ esse, non in eâ Bethlehem, quæ erat in tribu Zabulon; sed in eâ que in tribu erat Judæ Christum nasciturum. Id enim Herodes magnoperè putabat suâ interesse, ut sciret. Quod autem sequitur: Minima es ut sis, sic exposuerunt, quasi propheta ironiè locutus fuisset: Minima quidem videris, si murorum tuorum spectetur ambitus; at nequaquam minima es: Ex te enim exiet dux, etc. In millibus, צָרַר, interpretati sunt, in duobus, id est, inter duces, aut proventus ducum. Nomen enim צָרַר utrumque significat et duces, et mille, quia duces mille plerumque hominibus præerant, inde צָרַר צָרַר à Græcis appellati. Fuisse autem populum in chiliadas distributum, et nemo nescit; et Exodi 18, 25, et 1 Par. 25, 4, manifestum est. Quod idem in veterè Græcorum republicâ factum fuisse apud Aristotelem, et Platonem legimus. Dubium autem non est quin propheta non solum ad ortum futurum Christi prospexerit, sed etiam ad præteritum Davidis alluserit; significans parvum oppidum unam jam præstantissimum ducem Davidem protulisse; alterum verò longè præstantiorem Christum profaturum; et quia de Christi ducis ortu agebatur, appositè sacerdotis interpretati sunt, in duobus Juda. Quòd autem פָּרַר dominetur, interpretati sunt pascet, regendi modum declarare voluerunt; futurum significantes ut Christus non in virgâ ferretur, ut gentes; sed in pedo benigni pastoris, cujus oves essent propriæ, populum suum regeret; simulque, ut opinor, ad Davidem Christi figuram alludunt, qui à pascendis ovibus ad pascendum populum Dei traductus est. Nam de gregibus ovium assumpsit eum, de post festantes accepit eum pascere Jacob servum suum, et Israel hereditatem suam, Psal. 77, 76, 77, sicut Petrus et Andreas allusione ad præteritum officium piscatoris hominum facti dicuntur, Matth. 4, 19. Melius tamen mihi noster interpret vertisse videtur, reget, quam alii nonnulli vertant, pascet; quia non vocabantur Christum pastorem, sicut reges Homerus vocare solet; sed ducem, cum quo melius regendi quam pascendi coheret. Chrysostomus, et auctor Operis Imperfecti sacerdotes reprehendunt, quod non integrum Prophetæ testimonium producerint. Sequen-

batur enim: Et egressus ejus à diebus æternitatis, quod illi tacerunt. Sed non tam malignitate quam prudentiâ mihi videntur tacuisse, quod ad questionem ab Herode propositam: Ubi Christus nasciturus esset, nihil atinebat.

VERS. 7. — CLAM VOCATIS MAGIS. Clam vocat, quia Christus insidias parat.

TEMPUS STELLÆ, tempus quo appareret stella, id est, quo illis tempore primum cõpisset apparere.

VERS. 10. — VIDENTES AUTEM STELLAM. Qui hinc colligunt stellam non fuisse Magis totius ducem vie, quòd quasi novo nunc ejus officio lætetur; non videntur animadvertere, eadem ratione probari posse, ne visam quidem illis antea fuisset; quòd ita nunc, quasi ante non vidissent, eâ visâ lætetur. Quòd absurdum profectò est. Jam enim dixerat: Vidimus stellam ejus in Oriente, vers. 2. Non id ergo, sed illud potiùs colligitur, eam ad tempus, cum Magi Jerosolymis essent, disparuisse, ut vers. 1, Ambrosium, Chrysostomum, Basilium, Augustinum, Bernardum, Theophylactum diximus docuisse. Neque mihi videntur horum verborum sensum penitus intelligere. Nec enim significat, ut ego quidem arbitror, evangelistâ, Magos aspecta stellæ, quæ paulò ante evanuisse videbatur, latos fuisse. Id enim si dicere voluissent, non hoc loco, sed ante dixisset: Et ecce stella quam viderant in Oriente antecedebat eos, et gavisus sunt gaudio magno valde; sed significat eos gavisos fuisse videntes stellam (sicut proximè dixerat) stantem supra ubi erat puer. Lætantur enim, non quòd stellam viderant; quam sæpè jam viderant; sed quòd Christum, quem quærebant, invenerint.

GAUDIO MAGNO VALDE, id est, maximo. Notus et frequens Hebraismus, Jer. 24, 5: Ficus bonas bonas valde, id est, optimas; et ficus malas malas valde, id est, pessimas.

VERS. 11. — ET INTRANTES DOMUM. Quia domum, non stabulum intrasse dicuntur Magi, nata questio est an adhuc in præsepi jacentem Christum invenierint. Epiphanius, hæresi 31, hinc argumentatur Magos duobus post Christum natum annis venisse; quòd non in stabulo ubi natus fuerat, sed in domo eum dicuntur invenisse; idemque Theophylactus affirmat. Alii ferè omnes in præsepi à Magis inventum et adoratum fuisse tradunt. Justinus in Tryph., Chrysostom., in Matth. 7, auctor Imperf., hom. 2, August., serm. 1, et 2, de Epiphaniâ. Imò verò Euthymius dubitat, utri priùs Magi an pastores adoraverint, pariterque utrumque putat esse probabile. Quamquam ego de eo non existimo dubitandum, cum eadem nocte, quæ Christus natus est, pastores constet adorasse, Luc. 2, 11, 16. Magos autem, etsi tertio decimo venerunt die, non jam in præsepi, sed honestiore loco Christum invenisse mihi probabile videtur. Quòd enim in præsepi repositus fuerit, partim mysterio, partim necessitate factum est, quia confluentibus undique in Bet-

VERS. 11. — ADORAVERUNT EUM; ergo Christus ubicumque sit, est adorandus, et in Eucharistiâ maxime sub speciebus panis et vini.

magis crederent; nam jam certè ante crederant. Quemadmodum locum difficillimum Jacob. 2, 25, sumus Deo volente explicaturi. Illa ergo Osee, cap. 11, 1, prophetia ex *Egypto vocati filium meum*, propriè de populo Israel, quem Deus filium primogenitum suum appellare solet, Exod. 4, 22, intelligebatur; et ut verbis prophete manifestum est: *Quia puer Israel, et dilexi eum, et ex Egypto vocavi filium meum*. Dicitur autem nunc impleta secundo ac tertio modo. Nam et populus ille in *Egypto* exulans Christi ibidem exulaturi figura dici potest, sicut nunc corpus mysticum Ecclesie corporis naturalis Christi figura est; et Christus populo in eo est similis, quod uterque Dei filius appellatur. Significat autem evangelista illam prophetiam propriè ac perfectè in populo, qui propriè filius non erat, impleri non potuisse; in Christo autem, qui propriè et naturaliter filius erat, perfectissimè impletum esse; quemadmodum si quis diceret illa verba, 2 Reg. 7, 14: *Ego ero illi in patrem, et ille erit mihi in filium*, propriè de Salomone, qui propriè non erat filius, dicta non esse; de Christo autem proprio et naturali filio, propriè dicta esse. *Ex Egypto vocati filium meum*; Septuaginta verterunt, *ἐκ τῆς αἰγύπτου*, filios ejus, aut quia pro בְּנֵי filium meum legerunt בְּנֵי filios ejus unius adjunctione litteræ; aut quia sensum magis consentaneum esse judicaverunt, si ita legerent, sicut reverà fuisset, nisi constaret evangelistam legisse בְּנֵי filium meum. Itaque imperitè Julianus hunc Christianis locum objiciebat, quasi evangelista malè fide prophete testimonium retulisset, non animadvertens evangelistam non Græcam Septuaginta versionem, sed Hebraicam prophetæ verba secutum fuisse, Hieronymus in Osee 11.

VERS. 16. — TUNC HERODES. Tunc, hoc loco non existimo punctum temporis significare, quasi statim, ut Magi discesserunt, infantes occiderit. Nam inter Magorum discessum, et puerorum eodem aliquantim intercessisse temporis necesse est; et quia vicinissimo post adorationem die Christus est in templo Jerusalem representatus, Lucæ 2, 22, et quia post aliquandiu mansit in Nazareth, Lucæ 2, 39, et quia credibile est Herodem, quamvis cruentum et crudelum tyrannum, prius tentasse, an Christum invenire posset, ut solum occideret, quam omnes infantes trucidaret: quod se sine magno totius populi in se odio facere non posse non ignorabat; cum ex Josepho intelligamus eum omnibus modis gratiam populi venari solum, ne tanquam peregrinus de regno deturbaretur. Questio igitur prius Christo, nec invento, ne unus evaderet, omnes invadit, quod sine aliquanto tempore fieri non potuit.

ET MITTENS, Hebraismus בְּשִׁלְחָם; solent Hebræi uti verbo שַׁלַּח et Græci ἀποστέλλω absolutè non expressa, sed intellectè personā patiente; quod Latini aut nunquam, aut rarò admodum faciunt. Eà phrasi usus est

VERS. 16. — SECUNDUM TEMPUS; ex ipso tempore quo visa est stella, Herodes constituit occidere infantes à bimatu et infra, ne fortè eis quem timebat, ante hoc tempus à Magis indicatum illius sævitiam elude-

hoc loco evangelista, mittens, sub., carnifices, ut infra c. 14, 10: *Misque, et decollavit Joannem in carcere*, sicut Hispani simili phrasi dicunt: *Embio acortar la cabeza*, et c. 27, 19: *Misit ad eum uxor ejus dicens, nihil tibi et justo illi*; Psal. 56, 4: *Misi de celo et liberavi me, sub angelos*, et Psal. 104, 19: *Misit rex, et solvit eum princeps populorum, et dimisit eum*. Similia sunt exempla Marci 5, 51, et 6, 17.

À BIMATU ET INFRA. Locus propter obscuritatem historie, et propter opinionum varietatem difficilis. Quidam dixerunt duobus post Christi natalis annis venisse Magos, ideòque Herodem hinc infantes occidisse. Alii uno anno aut circiter altero post, Magos venisse. Qui omnes, si verè de stellâ et Magorum adventu eorum essent opiniones, facilissimè sese expedirent ex hoc loco; sed eas vers. 1 et 2, refulimus. Alii non statim Herodem post Magorum discessum, sed duobus annis post, infantes occidisse; eo enim tempore vocatum fuisse Romam, et de morte filiorum causam diceret. Sed ii etiam et contextu verborum evangeliste, que non tam longum patuntur spatium, et historia refelluntur. Apparet enim ex Chronico Eusebii eum ante quinque annos filios suos occidisse. Nobis verò, qui neque stellam ante natalem Christi apparuisse, nec Magos multis post diebus venisse credimus, non licet istis fugere divertentis. Valde mihi Strabi et Euthymii placet interpretatio, quam et nonnullis nostro tempore viris doctis placuisse gaudeo, Herodem ad illud tempus, quod exquisierat à Magis, duos præterea addecisse annos. Itaque illa verba: *Secundum tempus, quod exquisierat à Magis*, non significant occisos esse omnes pueros, qui nati essent duobus annis postquam stella Magis apparuisset; sed eos, qui nati essent duobus antequam appareret annis. Dices cur duobus annis ante, non duobus post? Respondéo primùm quia non erant duo anni post; sed pauci admodum dies, ut vers. 1 ac 2, probatum est. Deinde quia Magi, ut vers. 2, diximus, non natiurum; sed jam natum esse Christum affirmaverant; at quanto ante tempore natus esset, neque affirmaverant, neque fortassè sciebant. Stella enim jam natum, non quoad natus esset, significabat. Voluit ergo Herodes cautionis et securitatis causa omnes, qui duobus annis antequam stella apparuisset, nati essent, occidere; sicut non solum eos qui in Bethlehem ubi Christum sacerdotes nasciturum dixerant, sed etiam omnes, qui in omnibus finibus ejus nati essent, occidi, et non solum loco, sed etiam tempore plus quam necesse erat, crudelitatem extendit, et ne fortè errata, errorem auxit.

VERS. 17. — TUNC ADIMPLETUM EST. Eodem modo hæc propheta tunc impleta fuisse dicitur, quo illa Osee vers. 15:

VERS. 18. — VOX IN RAMA AUDITA EST. Hic locus in commentariis in Jeremiam copiosius tractatur, sum-

ret: non autem post tempus vise stelle edictis jussi occidi: id enim erat probris inutile.

VERS. 18. — VOX IN RAMA AUDITA EST; Jerem. 31. Rama urbs erat in excelsio loco posita in finibus Ben-

ubi flebilis clamor auditus sit, in Rama, in cujus explicatione nominis, putant aliqui nomen appellations esse, non proprium, quod Hebraicè excelsum significat, quasi dicat vocem usque; ad caelos pervenisse, et ut Juvenicus Christianus poeta dixit: *Horrendis graviter caelum pulsasse querelis*. Ipse quoque apud Jeremiam Hieronymus ita vertit. Sed multis mihi rationibus persuasum nomen esse proprium, primùm quòd potius propheta Hebraicè dixisset אוֹר בְּרָמָה quam בְּרַמָּה, ut Isaias in simili sententiâ dixit, c. 58, 4, et David, Psal. 92, 4. Deinde quia et Chaldaicus paraphrastes, et Septuaginta interpretes nomen proprium fecerunt. Postremò quia quisquis Evangelium Matthæi ex Hebræo in Græcum sermonem vertit; itaque Latinus coeteri interpretes, si nomen proprium esse non existimassent, non ipsum Hebraicum nomen integrum reliquissent; sed uterque suâ linguâ resolvissent: ille *ἐκ τῆς ὑψιπέρας* aut *ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ*, hic, in excelsis, ut Marci 11, 10. Nemo negat Rama nomen esse urbis, sed quia nec est in tribu Judâ, nec propè Bethlehem; et sed in tribu Benjamin, et juxta Gabaa, Josue 18, 25, et Jud. 4, 5, et 19, 15, non potuerunt interpretes de eâ loqui posse prophetam. Ego verò propterea existimo prophetam eam urbem nominasse, quòd non in tribu Judâ, sed in tribu esset Benjamin, voluit enim significare locum utriusque tribui communem futurum fuisse, quia utraque tribus in captivitate ducebatur erat, ideòque unam urbem Bethlehem ex Judâ; alteram ex Benjamin Rama nominavit. Quòd autem objicit Rama à Bethlehem longè distare, ut in fingamus ita esse, tamen cœlum longius certè distabat, et tamen omnes interpretantur ploratum Rachel ad cœlum usque pervenisse. Præterquam quòd Rama non ita longè à Bethlehem distare potuit; cum constet Bethlehem à Jerusalem non longè distare, et Rama adeò vicina Jerusalem fuerit, ut vir ille Levita asinus et uxore impeditus potuerit, à Jerusalem occidente penè sole profectus, Rama ante notem pervenire, Jud. 19, 10, 5. Imò non alià opus est conjecturâ, quam quòd idem ille adeò impeditus et benè grans inclinatus jam ad vespertim die profectus ex Bethlehem Rama potuerit pervenire, ut ex eodem loco constat, vers. 1, 9, 15. Cur ergo propheta Rama potius quam aliam urbem nominavit; quia, ut ex eodem loco perspicuum est, Rama in confinio tribus Benjamin et Judæ erat, et voluit propheta significare plangentem Judæ adeò futurum magnum, ut usque ad tribum Benjamin exaudiretur. Nescio etiam an plorata sitis et omnis ejus urbis rationem habuerit. Credibile tamen est eam in excelsio fuisse loco, unde et nomen fortassis accepit.

que ejus occisum, ait: *Melius est Herodis porcum esse quam filium*. Non quòd Antipater Herodis filius una cum innocentiis occisus fuerit; sed Augustus illum necem simul accepit cum infanticidio, ac jam alios ejus liberos neci datos noverat. Josephus hujus nefarii sceleris nullam facit mentionem, quòd fortè id parvi duxit, infantes illius urbis occisos fuisse; vel quòd Nicolaus Damascenus qui Herodi erat ab intimis, eam necem silentio præteriserit.

que ejus occisum, ait: *Melius est Herodis porcum esse quam filium*. Non quòd Antipater Herodis filius una cum innocentiis occisus fuerit; sed Augustus illum necem simul accepit cum infanticidio, ac jam alios ejus liberos neci datos noverat. Josephus hujus nefarii sceleris nullam facit mentionem, quòd fortè id parvi duxit, infantes illius urbis occisos fuisse; vel quòd Nicolaus Damascenus qui Herodi erat ab intimis, eam necem silentio præteriserit.

QUIA NON SENT. Hic etiam evangelista, aut ejus Graecus interpres non Hebraica propheta verba, sed Septuaginta versionem secutus est. Propheta enim dixerat *non est, id est, quia nemo eorum remanserat, omnibus aut occisis, aut in captivitate ductis. Septuaginta vero, quia plurali numero filios suos propheta dixerat, obscuritate fugientes plurali etiam numero verterunt. *Dei vero erat, quod nullis aliis locis eos fecisse animadvertimus. Est autem Hebraicum, quo significatur eos qui antea fuerint, penitus ac subito mortuos, ut evanuisse derepente videantur, ut Genes. 3, 24, de Enoch dictum est, et non fuit, id est, non apparuit ultra, quia transtulit eum Dominus, et Psal. 56, 56: *Vidi impium supercillatum et elevatum scint ceras Libani, et transiit (aut potius transiit) et ecce non erat*; significatur ergo hoc loco Iudaeos Babylonium, infantes in sinu Abrahae translatis esse. Incredibili enim consensu omnes veteres auctores hoc infantes vere martyres ficiunt. Nam etsi nec baptizati, sed sponte liberaque voluntate pro Christo mortui sunt; suo tamen fuisse sanguine baptizatos et quod in infantium baptizate aliena fides facit, hoc in his perversam tyranni voluntatem pro Christo eos occidit effecisse, quantum ipsi obfuit; tantum illi Herodes crudelitatem profuisse, Iren. lib. 5, c. 8; Justinus, q. 15 ad Ordiod.; Cyprianus, lib. 4, epist. 6; Origen., hom. in Matth.; Hilarius in Comment.; Chrysost., hom. 2, in variis Evangelist.; Eusebius, Emisen., August., lib. 5 de Expositione symb., c. 4, et lib. 15 de Civitate, c. 7. Prudentius in hymno de Epiphania, Fulgentius, de Epiph., et lib. 1 de Fide ad Patrum, c. 5 et 59; Leo, serm. 1 de Epiphania, Bernardus in serm. de Innocentibus, et hom. in Cantica 66.**

VERS. 19.—DEFUNCTO AUTEM HERODE. Quo morbo extinctus fuerit, scribit Josephus, lib. 17 Ant., c. 8, et lib. 1 de Bello Jud., c. 21, et Hieronymus, lib. 1, c. 45, et Eusebius, lib. 1 Hist. eccles., 1, 8, qui et illud addit ob nefariam eandem infantium tam infanti genere morbi fuisse coactum.

VERS. 20.—SECRET ET ACCIPE. Vide vers. 15.

DEFUNCTI SUNT ENIM. Syllepsis est, quae de uno loquens dicitur numero plurimum. Unus Herodes mortuus erat, sed multi carnifices ejus jussu quaerebant animam pueri. Animam ab Hebraeis pro vita positi, notus est quam ut quisquam possit ignorare.

VERS. 22.—ACCIPIENS AUTEM QUOD ARCHELAEUS REGNERET. Novem Herodes uxores habuit. Ex duabus, altera consobrina, altera fratris filia, nullos suscepit filios. Ex aliis novem filios procreavit, Alexandrum, Aristobolum, Antipatrum, Herodem, Antipam, qui et ipse postea Herodis cognomen accepit, Archelaum, Hero-

VERS. 20.—DEFUNCTI SUNT ENIM. Numerus pluralis pro singulari, quae est enallage numeri.

VERS. 23.—NAZAREUS VOCABITUR. Vox in Scripturis usitata Deo consecratum et a sacculo secretum significat; utrumque Christo optime convenit. Quid dicitur EST PER PROPHETAS, per unum & prophetam forma loquendi usitata, Joan. 6, 45: *Est scriptum in prophetis, erunt omnes discipulos Dei, Isaie 54, Sic Act. 15, 40: *Dicitur est in prophetis, videte contem-**

dem alterum, Philippum, Phasellum, filias tres, Roxanem, Salomon, et Olympiadem, Josephus, lib. 17, Ant., c. 1, et lib. 18, c. 7, et lib. 1 de Bello Judaico, c. 48. Ex filijs duos primos strangularunt, lib. 16 Ant., c. 17, et lib. 1 de Bello Judaico, c. 17. Tertium Antipatrum quinque ante mortem suam diu occidit, lib. 17 Ant., c. 9. Alii mortui erant. Tres patri Herodi superstitis fuerunt: Archelaus, Antipas et Philippus. Duo autem testamenta Herodes fecerat. In priore Antipam regni haereditatem scripserat: in posteriore mota subito voluntate Archelaum Judaea regem; Antipam Galilaeae et Peraeae tetrarcham; Philippum tetrarchum Trachonitidis, Gaultonitidis, Batanaeae, et Paneadis regionis. EA tamen conditione, ut nec Archelaus regis nomen assumeret, nec quilibet quod testamentum mandasset nisi approbante Caesare ratum esset, Joseph., lib. 17 Ant., c. 10, et lib. 1 de Bello Jud., c. 21. Quamvis autem Caesar Archelaum regis nomen dare noluerit, sed Eutharcham cum Judaea, Idumea et Samaria fecerat, lib. 17 Ant., c. 15, tamen quia regia utebatur potestate, et milites cum statim post mortem patris regem conclamarent, lib. 17 Ant., c. 10, rex vulgo dicebatur, quam appellatorem hoc loco Evangelista usurpavit. Mirum autem videri potest, cur Josephi tanquam rem novam existimaverit, quod audierit Archelaum regnare, ideoque tinnerit in Judaeam venire; cum audita Herodis morte facile credere debuisset aliquem ejus in regnum filium successisse. Respondeo esse credibile Joseph existimasse, aut neminem fuisse successurum, cum regnum nullo ab Herode jure fuisset occupatum, aut Antipam successurum quem priore testamento regem pater designaverat; quemque mitioris esse sciebat ingenii. Nam haec una potest esse causa, cur in Galilaeam, ubi ille dominabatur, ab angelo divertere jubetur. Etsi altera est certior, quod cum de rege Judaeorum Christo ageretur, plus ab Archelaum rege, quam ab Antipam Tetrarcha timendum erat. Haereticus interpres (Calvinus, in Harmonia) Philippum placidissimum hominem ingenii Galilaeae tetrarcham hupedi erroro facit. Sed cum licet facere ministros, cur tetrarchas facere non liceat?

VERS. 25.—UT ADIMPERETUR. Hoc testimonium nusquam in sacris Litteris isidem reperitur. Quis res occasionem interpretibus variis querendi interpretationis praebet. Chrysostomus, hom. 9; Theophylactus et Euthymius nullum ex his, qui nunc existunt, sed aliquem ex his qui perierunt prophetam citari dicunt, quos fuit Nathan et Estrae propheta, et aliorum, quorum scripta, et Chrysostomus et Athanasius in Synopsi, et reipsa perisse docent. At difficile creditur est prophetas, quae non existant, Evangelistam stare proferre, Habacuc, 1, 5: *Nazarenus vocabitur, ab Isaac cap. 11, alladii, et flos de radice ejus ascendet, Hebraice Nezer. Christus flos ille fuit qui virtutum et doctrinae suae odore totum implevit orbem. In Syriaca versione dicitur est per prophetam; quamvis Scriptura saepe numerum pluralem pro singulari usurpet. Vox etiam Nazarenus de Christo ab ipsa urbe Nazareth ducitur. Antiqui Nazaret a verbo Nazur, hoc est, separare, dicti sunt.*

olim omnes Christianos à gentilibus eodem contemptu vocatos fuisse constat; sicut et hodie Nazaretæ ab Hebraeis, appellantur, idque multos impedit, quominus eum Messiam esse crederent: *Namquid à Nazareth potest aliquid boni esse?* Joan. 1, 46. *Et namquid à Galilaea venit Christus? Nomen Scriptura dicit, quia ex semine David et de Bethlehem castello, ubi erat David?* Joan. 7, 41, 42, et rursum: *Namquid et tu Galilaeus es? scrutare Scripturas, et vide quia à Galilaea propheta non surgit, ibidem, vers. 52, ergo voluit docere evangelista id impedimento esse non debere, quominus Christus Messias crederetur. Nam etsi Scriptura non ex Nazareth Galilaeae, sed ex Bethlehem Jude venturum testatur, Christum tamen non vocari Nazareum, quod in Nazareth natus esset, sed quod in ea habitaverit, natum enim fuisse, ut aulea dixerat, in Bethlehem Juda: quin potius nomen Nazareth argumento esse eum esse Messiam, cum cum Isaias propheta *nasar*, id est, Nazareum appellationem occurrunt. Primò, quod alio sensu Christus apud prophetam *nasar* germet, aut flos; alio à Judaeis *Nasari*, Nazareus ab urbe Nazareth vocatus sit. Respondeo id evangelistam non ignorasse, sed contentum fuisse docere illud ipsum nomen quod Christus à Judaeis per contemptum tribui solebat, à propheta illi honoris causa tributum fuisse; et eorum in ipsum calumniam retorquere. Secunda est, quod Nazareth non per *nasar*, sed per *zain*, id est, non per *z*, sed per *z*, litteram scribit. *Nasar* autem, id est, Nazareus, apud Isaiam per *s* scriptum sit. Respondeo Graecis *s* in *z* facile mutare. Deinde nomen hujus urbis in veteri Testamento scriptum non reperiri, ut inde iudicare liceat, quibus Hebraicis litteris scribi debeat. Postremò illi titulus crucis, et ex Hebraeorum scriptis manifestum esse hanc urbem ab Hebraeis Nazareth vocatam fuisse, cum inde Christum Nazareum appellarent; Graecos verò et Latinos asperitatem litterae fugientes Nazareth et Nazareum appellasse. Tertia est, quod evangelista non dicit dicitur esse per prophetam, sed per prophetas, quasi fixum, ut ait Hieronymus, de Scripturis testimonium non profertens. Respondeo non esse novum ut, eum unius tantum prophetae testimonium producat, per prophetas scriptum dicitur. Cujus rei exemplum sunt apud hunc ipsum evangelistam, c. 26, 56, et Joan. 6, 43, et Act. 15, 40, et 15, 15. Simile quoque syllepsim paulò ante observavimus, vers. 20, ubi defuncti esse dicuntur, qui quaerebant animam pueri, cum solus Herodes defunctus significetur.*

CAPUT III.

1. In diebus autem illis, venit Joannes Baptistæ predicans in deserto Judaea.

2. Et dicens: Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum.

3. Hic est enim qui dicitur est per Isaiam prophetam, dicentem: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

4. Ipse autem Joannes habebat vestimentum de

CHAPITRE III.

1. Or, en ce temps là, Jean-Baptiste vint prêcher au désert de Judée.

2. En disant: Faites pénitence, car le royaume des cieux est proche.

3. Car c'est lui dont le prophète Isaïe a parlé, disant: Voix de celui qui crie dans le désert: Préparez la voie du Seigneur; rendez droit ses sentiers.

4. Or, Jean avait un vêtement de poil de chameau.